

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Hot auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 29 Januari 1911. N°. 1726.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnements- en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnements worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Advertentieën: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van leidegaven f —.12 per regel.

Van de Doelinding.

III.

Want duizend jaren zijn in uwe oogen als de dag van gisteren, als hij voorbijgegaan is, en als een nachtwaak.

Psalm 90: 4.

Tot juist verstand van het begrip *Volinding* dient op het onderscheid van den Tijd en de Eeuwigheid nog iets dieper te worden ingegaan; vooral met het oog op het gebruik van deze woorden in de Schrift. Reeds de enkele uitdrukking in Psalm 81: 16: „hun tijd zou eeuwig geweest zijn“, toont dat dit gebruik van het eenzigt verschilt. Voor ons besef bestaat er tusschen het tijdelijke en het eeuwige een beginselverschil en behoort het één tot een andere beoelending dan het andere. Heet het nu: „hun tijd zou eeuwig geweest zijn“, dan valt dit beginselverschil weg, en wordt aan „eeuwig“ geen ander begrip gehecht dan dat van langdurig, hoogstens van altoosdurend. Dit verschillend gebruik van zulke woorden in de dagen der patriarchen en profeten nu vindt zijn oorzaak in het verschil van toestanden, waarin men toen leefde en zich nu bevindt. Wat wij een uurwerk noemen, bezat men in Israël niet. Al wat men had was de zonnewijzer, en voor het overige rekende men naar de hoogte, waarop men de zon zag staan. In Afrika is dit voor vele negers thans nog het enige middel om den tijd te ramen. Men bezit in zulke toestanden meer *tijdsbesef*, maar heeft minder *tijdsberekening*. Ten deele was dit ook nog in Israël het geval, en daar de taal van een volk, en in die taal de betekenissen van de woorden, uit het volksleven haar nadere zinsduiding ontvangt, kon het niet wel anders, of tot scherpe onderscheiding tusschen de beide begrippen van *tijd* en *eeuwigheid* kon het, bij het volk althans, aanvankelijk niet dan zeer moeilijk komen. Wel heeft men de woorden in de Openbaring van Johannes, hoofdstuk tien, vs. 6: „dat er geen tijd meer zijn zal“, vaak in zulk een zin opgevat, alsof hiermede aan den tijd een eigen beoelending ware toegekend, die ten einde liep, om in de eeuwigheid over te gaan, maar deze uitlegging van Openb. 10: 6 houdt toch welbeiden geen steek. We lezen daar: „En de engel, dien ik zag staan op de zee en op de aarde, hief zijn hand op naar den hemel, en hij zwoor bij dien, die leeft in alle eeuwigheid, dat er geen tijd meer zal zijn“. Doch dan volgt er onmiddellijk op: „dat er geen tijd meer zijn zal, maar dat in de dagen des zevenden engels, wanneer hij bazuinen zal, de verborgenheid Gods vervuld zal worden“. Vrij algemeen nemen thans de uitleggers dan ook aan, dat dit niet anders kan beteekenen, dan dat er geen tijd meer verlopen zou, eer die vervulling kwam. Zoo nu verstaan, heeft dit met het teniet gaan van de beoelending van den tijd niets uitstaande, en is dus ook hier van een principieele tegenstelling tusschen tijd en eeuwigheid geen sprake.

In verreweg de meeste plaatsen, waarin het begrip „eeuwig“, „eeuwigheid“, „in eeuwigheid“, „tot in eeuwigheid“ voorkomt, heeft dit dan ook blijkbaar geen andere beteekenis dan van *onberekenbaar langdurig*. Reeds de eerste maal dat we het woord *eeuwig* in de Schrift ontmoeten, is dit zoo. In Gen. 3: 22 wordt ons bericht dat de Heere zeide: „Zie, de mensch is geworden als onze een, kennende het goed en het kwaad. Nu dan, dat hij zijn hand niet uitsteekt en neme ook van den boom des levens, en leve in eeuwigheid“. Van een overzetting van den mensch in een geheel andere beoelending, die dan de eeuwigheid zou zijn, is hier uiteraard geen sprake. Het „leven in eeuwigheid“ wordt alleen gesteld tegenover een kortstondig leven, dat straks door den dood zal worden afgebroken, en het kan hier niet anders beteekenen, dan leven zonder dat er aan dit leven een einde komt. Geheel dezelfde beteekenis heeft deze uitdrukking als het in Gen. 6: 3 heet: „Mijn geest zal niet in eeuwigheid twisten met den mensch“, iets wat evenzoo op dit aardsche leven doelt, en niet slaat op de toekomstige beoelending, zoodat ook in dit woord niet anders ligt opgesloten, dan dat de toorn Gods, gelijk die in den Zondvloed was openbaar geworden, niet op gelijke wijze voort zou gaan tegen den mensch te strijden. En zoo blijft het heel de Schrift door. Als Job uitroept (7: 16): „Ik zal toch in der eeuwigheid niet leven“, heeft ook dit geen andere bedoelend, dan dat zijn aardsche leven niet eindeloos voort zal gaan. Als de Heere in Psalm 81: 16 zegt, dat zoo de kinderen Israels in zijn Verbond gebleven waren, „hulplidende tijd eeuwig zou geweest zijn“, dan kan dit niet anders beteekenen,

dan dat Israels volksbestaan de eeuwen zou verduurd hebben, gelijk uit het gebruik van het woord *tijd* in zijn verbinding met *eeuwig* hier vooral ten duidelijkste blijkt. Als er van de goddeloozen gesegd wordt, dat ze zich inbeelden, „dat hun huizen eeuwig zullen zijn“, kan ook dit geen andere strekking hebben, dan dat ze niet denken aan hun dood, en zich indroomen in een leven zonder einde. Als het van Sion heet, dat de Heere zegt: „Dit is mijn ruste tot in eeuwigheid, hier zal ik wonen, want ik heb ze begerd“, dan is hiermee allerminst uitgesloten, dat de Babyloniers stad en tempel verwoesten zouden, en dat sinds het jaar 70 van onze jaartelling geen tempel op Sion meer verrees is, ja, thans zelfs vervangen is door een Mohamedaansche moskee. Hier beteekent altoos: „tot in eeuwigheid“, zelfs niet een tijd zonder einde, maar slechts een *zeer langen tijd*. Zelfs is ook dit laatste begrip van een *zeer langen tijd*, ook al komt er een einde aan, in de Schrift zeer gewoon. Als het tot Abraham heet: „al dit land zal ik u geven tot in eeuwigheid“, is hier allerminst mee bedoeld, dat Abraham's nakomelingschap altoos, zonder tusschenpoelen en zonder einde, Palestina bezitten zou, maar alleen dat het zeer geruimen tijd het heilige land zou bewonen. Als David zegt, dat hij den lof des Heeren zingen zal tot in eeuwigheid, ligt hierin allerminst de verwachting uitgesproken, dat hij niet sterven zou, maar alleen, dat hij zeer langen tijd, zoo lang hij leeft, niet af zal laten van het bezingen van den lof des Heeren. Bij het lezen der Heilige Schrift moet men er daarom altoos op letten, dat „eeuwig“, „in der eeuwigheid“, „tot in eeuwigheid“, niet de beteekenis heeft, die wij thans in onze taal aan het begrip *eeuwig* hechten. Eerst in het Nieuwe Testament verandert het gebruik van dit woord en komt het met ons gebruik meer overeen, hoewel ook hier het oud-testamentisch gebruik nog stand houdt. Zoo b.v. als Petrus uitroept, „Gij zult mijn voeten niet wassen in der eeuwigheid“, of als van den vijfdeboom gezegd wordt: „Uit u kome geen vrucht meer in der eeuwigheid“. Wel daarentegen ligt een diepere opvatting ten grondslag aan uitdrukkingen als deze: „die in mij geloof, zal leven tot in eeuwigheid“, „zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid“, „opdat de Heilige Geest bij u blijve in der eeuwigheid“, of als er sprake is van het eeuwige leven, van „de eeuwige kracht en Goddelijkheid, van het „eeuwig gewicht der heerlijkheid“, van de „eeuwig voornemen“, van het „eeuwig verderf“, van de „eeuwig zaligheid“, of van het „eeuwig oordeel“.

Dit Schriftgebruik nu heeft, vooral na de Reformatie, dank zij de gestadige lezing van de Heilige Schrift, ook op onze taal zijn invloed geërfend, zoodat ook ons volk spreekt van „eeuwig verval“, van „eeuwig jammer“, „eeuwig moete“, „eeuwig verdriet“ enz., waarmee niet anders wordt aangeduid, dan dat deze verveling, jammer, moete en verdriet in geen afzienbaren tijd een einde zullen nemen, doelend altoos niet op de toekomstige beoelending, maar eeniglijk op den langen duur. Deze enkele spreekwijzen uitgezonderd, heeft daarentegen onder ons het begrip van *eeuwigheid* in tegenstelling met den *tijd* een geheel andere beteekenis gekregen, gelijk dit het duidelijkst uitkomt in de veelgebruikte uitdrukking: „het tijdelijke met het eeuwige verwisselen“. Bij die opvatting toch stellen we ons tweeërlei beoelending voor, de eene die, waarin we thans op deze aarde leven, en de andere beoelending die met den dood intreedt, en doelt op het zijn en leven in den hemel of in de hel. De tijd heeft voor ons een veel preciezer beteekenis gekregen dan ooitvonds door het volk aan het begrip van *tijd* gehecht werd. Vooral de uitvinding van het uurwerk heeft hierop invloed geërfend. Door middel van het uurwerk heeft thans bijna ieder onzer een scherp belyfde voorstelling gekregen van het verloop der uren, en zelfs van minuut en seconde. Van de uren, minuten en seconden is dit scherp belyfde begrip op de etmalen van 24 uur, op de week van 7 dagen, op de maanden en op de jaren overgebracht. Bij de intrede van elk nieuw jaar legt een uitgewerkte kalender ons heel het program der 365 komende dagen voor oogen, en we rekenen uit, hoeveel dagen nog verlopen zullen, eer die en die gebeurtenis in ons huiselijk leven of in ons beroep te komen staat. Vanzelf is dit begrip ook op de historie overgebracht, en terwijl in Israël nog gerekend werd met het zooveelste jaar van dien en dien Koning, leeren onze schoolkinderen reeds lange tabellen van buiten, waarop in geregelde volgorde de groote gebeurtenissen der wereldhistorie of der vaderlandsche geschiedenis met bepaalde jaartallen staan aangegeven. Alles

is daardoor voor ons in het vaste kader van den tijd gezet; en ook al rekenen we soms bij eeuwen, toch heeft dan eeuw voor ons altoos het vaste begrip van honderd jaren, en niet meer het algemeen begrip van een *langen tijd*, gelijk ze dit eertijds had. Doch hieruit volgt dan ook vanzelf, dat elk indragen van dat begrip van *tijd* in wat na den dood komt, voor ons onmogelijk is geworden. Ook na iemands afsterven mogen wij nog soms den gedenkdag van zijn geboorte na verloop van honderd jaren vieren, maar voor hem-zelf hield de *tijd* met zijn sterven op. De dood scheidt voor elk gestorvene den *tijd* van de *eeuwigheid* af. De tijd houdt voor hem met zijn sterven op, en de eeuwigheid treedt voor hem in. Wij kunnen daarom niet meer zeggen: „Zijn tijd zou eeuwig geweest zijn“, wij beide begrippen voor ons besef scherp van elkander onderscheiden zijn. En al zijn er nu in onze dagen niet weinigen, die alle geloof aan een leven na den dood hebben prijsgegeven, de overgrote menigte des volks geloof aan een voortbestaan na den dood nog altoos zeer zeker, en vandaar dat ook in de volkstaal het begrip van *eeuwigheid* door een vaste grens van het begrip van den *tijd* ligt afgezonderd. Men stelt dan twee levens, twee beoelendingen, twee algemeene sferen en toestanden. De eene hier op aarde, in deze wereld, tot op ons sterven, en de andere niet meer hier, maar daarboven, en in die andere, hoogere beoelending neemt men dan geen *tijd* meer aan, maar acht dat die andere beoelending juist gekenmerkt wordt door het wegvallen van alle tijdsbegrip, en daarom als: de *eeuwigheid*, is aan te duiden. Niet alsof men zich nu daarom van dit eeuwige, van die eeuwigheid altoos een even klaar en helder begrip zou vormen. Veeleer zelfs verstaan verreweg de meesten onder eeuwigheid weinig anders dan altoosdurend, maar, hoe ook genomen en opgevat, dit blijkt dan toch, dat ze ons uurwerk als alleen passend voor dit leven nemen, en inziet dat er in de eeuwigheid van zulk een rekenen als we thans doen, met uren, minuten en seconden, geen sprake meer zal zijn. Hoe we ons die andere beoelending hebben voor te stellen, laten we voorhaars in het midden, maar dit blijft, dat wie sterft uit den tijd is, en in de eeuwigheid is overgegaan. Onze Kantteekenaars worden dan ook niet moede telkens op te merken, dat we dit ons begrip van eeuwigheid lang niet altoos op het gebruik van dit woord in de Schrift mogen overbrengen. Het had in de Schrift een veel vagere beteekenis, terwijl het eerst lang nadat de Schrift ingang vond, zijn scherper-belyfde beteekenis ontvangen heeft.

Nu blijft het intusschen uiterst moeilijk, om zich van den tijd een juist begrip te vormen. Reeds de geleerden in oude eeuwen hebben hier ernstig over nagedacht, en de priesters hebben dit raadsel soms in hun mythen ingevlochten, maar zonder dat het volk er in meeleefde. De tijd is niet iets, dat buiten ons bestaat. Denkt ge u deze wereld zonder bewoners, dan zou wel de omloop van onze aarde om haar as, de omloop van onze aarde om de zon, en de omloop van de maan om onze aarde evenzoo hebben plaats gegrepen; maar ook al scholen hierin de van God gezette tijden, toch zouden deze tijden onbekend zijn gebleven; en het is eerst door het optreden van den mensch op deze aarde, dat de tijd gekend en er met den tijd gerekend is. De gezette tijden van dagen, weken, maanden, jaren en eeuwen waren ingezet met oog op den mensch. De zeeën en de rotsen weten er niet van; de planten leven er wel naar, maar kennen ze niet; en bij de dieren is het evenzoo. Zelfs van de engelen weten we niet, of ze al dan niet een tijdsbegrip hebben, ook al is het, dat ze in de mededeeling van hun lastgeving soms van tijden melding maken. Wij voor ons kennen den tijd alleen in verband met den mensch. Iets wat ons allerminst behoort te verwonderen, daar geheel deze wereld op den mensch is aangelegd, en de mensch evenzoo is aangelegd op de verhoudingen waarin deze wereld tot zon en maan staat, en bij dit alles ook optreedt als de koning dezer aarde en als de kroon der schepping. Wij zelven nu hebben het tijdsbesef in ons eigen bewustzijn. Ook afgezien toch van zon en maan, hebben wij in ons menscheelk bewustzijn het besef van dingen die achter ons liggen; van andere dingen die op het oogenblik ons omringen; en weer van andere dingen, die we verwachten in de toekomst. Deze onderscheiding nu van verleden, heden en toekomst, die reeds het kind bij zijn opwaken tot klaarder besef, onmiddellijk in zijn eigen bewustzijn bezit, geeft het tijdsbesef. Wel wordt dit dan eerst later in verband gebracht met de door God in het sonnestelsel gezette tijden van dagen en jaren, maar ook van die gezette tijden zouden

we geen besef kunnen hebben, zoo we niet onmiddellijk in ons bewustzijn het verleden van het heden, en het heden van de toekomst onderscheiden konden. Tot in onzen polsslag, of wilt ge tot in den slag van ons hart, spreekt dit mee. De 60 tot 80 slagen, die het bloed teweeg brengt bij den doorgang door ons hart, geven aan heel ons aanzijn een rythmisch bestaan, dat aan den rythmischen loop van minuten en seconden beantwoordt. Zelfs gaat dit nog dieper en tot in onze gewaarwordingen door. We hebben gewaarwordingen door onze zintuigen, met name door die van ons gehoor en van ons gezicht. Deze zijn onderzocht, en in verband hiermede heeft men een onderscheid gemaakt tusschen wat men noemt *ledige oogenblikken*, dat zijn dan de zulke waarin we geen enkele gewaarwording ontvangen, en *gevoelde oogenblikken*, t.w. de zoodanige waarin we wel een gewaarwording opvingen; en den tijd die verloopt tusschen twee gewaarwordingen, noemde men dan de *intervalle*. Bij gezichts-aandeningen nu vond men dat deze intervallen $\frac{1}{10}$ van een seconde bedragen konden, en bij de gewaarwordingen van het gehoor tot op $\frac{1}{1000}$ van een seconde konden slinken. Het zou te ver leiden, zoo we hierop nader wilden ingaan, maar er blijft dan toch uit, hoe de overgang van het een op het ander in onze gewaarwordingen zelve gegeven is, en zich beweegt met een „tijdsolving“, gelijk men het noemt, die nog veel, veel sneller loopt dan de secondewijzer op de plaat van het fijnste uurwerk.

Toch spreekt het wel vanzelf, dat het eigenaardig karakter van het leven in den tijd niet naar deze uiterst fijne overgangen en gewaarwordingen is af te meten, en dat we in hooger zin alleen kunnen rekenen met datgene, wat een verandering in ons wesen of in onze algemeene toestand teweegbrengt. Het eigenaardig karakter van ons leven in den tijd bestaat dan ook daarin, dat we in onzen eigen persoon aan zulk een gestadige wisseling onderworpen zijn. Steeds wijzigd en verandert zich ons bloed niet alleen, maar evenzoo onze zenuwen, onze spieren, ons aderenweefsel, zoodat men gemeenlijk aanneemt dat we in 7 jaar tijds een geheel nieuw lichaam ontvangen. Doch hierbij blijft het niet. Er is bij al wat organisch leeft, bij de plant, bij het dier, en bij den mensch in die verandering en vernieuwing tevens een gestadige ontwikkeling, voortgang opbloeiing, en daarna een aftakeling, een achteruitgang, en ten slotte een bezwijken. Zie het aan de plant. Ze komt uit de zaadkorrel op, ze ontkiemt, ze wast op, ze zet blad en bloesem. Die bloesem ontplooft zich tot bloem, uit die bloem komt de vrucht, en als die vrucht er is, moet ze geplukt, of ze valt af en bederft door rotting. Evenzoo gaat het bij het dier. Het komt op uit een zeer klein dierlijk zaad. Het wast in de moeder aan tot een georganiseerd wezen. Dan treedt het in het daglicht, wast op, groeit, rijpt en zet zijn geslacht voort, om daarna af te nemen, achteruit te gaan, en eindelijk te sterven. En niet anders nu is het bij den mensch, die evenzoo uit een onzichtbaar klein menscheelk zaad opkomt, in zijn moeder aanwast tot een wicht, dan gebaard wordt, en voorts opgroeit van kind tot knaap, van knaap tot jongeling en van jongeling tot man, om dan tenslotte weer af te takelen, achteruit te gaan, zwakker te worden, en, al komt geen ziekte tusschenbeiden, ten slotte te bezwijken. Hier hebben we altoos te doen met een gestadige, rusteloze verandering. Plant, dier en mensch blijven geen oogenblik dezelfde. Steeds en zonder tusschenpoelen gaat de wijziging in hun wesen en in hun bestaan door, en dit wel bij den mensch en lichamelijke en geestelijke. Wij zien die veranderingen eerst na lange tusschenpoelen, en meenen steeds dezelfde verschijning voor ons te hebben, maar dit is *zelfbedrog*. De verandering gaat gestadig en gaat rusteloos door. En hierin nu ligt het wesen en de uitwerking van den tijd. Dit is van het leven in den tijd het karakteristieke, en juist hierin nu staat de tijd tegen de eeuwigheid over, dat in de eeuwigheid die verandering niet doorgaat, althans niet wat ons *wesen* en ons *innerlijk* zijn betreft.

In de eeuwigheid is God zelf de levenswet, en daar Hij niet verandert, en er bij Hem geen schaduw zelfs is van omkeering, zoodat Hij onveranderlijk eeuwig dezelfde blijft, kan de mensch eerst in de eeuwigheid ook hierin het beeld en de gelijkenisse Gods vertoonen. Gelijk ons later bliken zal, is het eeuwige leven juist een leven, dat gestadig uit God, als uit de Fontein des levens ons toevoelt. Hier op deze aarde dragen we dit beeld nog slechts in den tijdelijken vorm, zoodat we wisselen, veranderen, en tot in ons bestaan zelf gestadig gewijzigd worden. Maar in de eeuwigheid grijpt vlak het tegenovergestelde plaats. Daar is onze staat eeuwiglijk wat hij is

van den eersten aanvang af. Daar blijven we dezelfde. Daar is het „bestendige wesen“ ons deel geworden en is van groeien noch van ontwikkeling meer sprake. Daar nu de tijd wisselt, en de eeuwigheid het bestendige is, ligt hierin juist het alles beheerschende onderscheid van de twee beoelendingen, dat het hier op deze aarde tot ons wesen en tot onzen staat behoort, om nimmer dezelfde te blijven, maar steeds voortuit of achteruit te gaan, terwijl het omgekeerd juist het eigen karakter van het eeuwige leven is, dat het, aan alle wisseling vreemd, altoos in ruste verkeert en blijft wat het eenmaal werd. Dat dit eeuwige leven reeds hier op aarde in de ziel kan dalen, is hiermee allerminst ontkend; maar hier op aarde is zelfs dit eeuwige leven gedurig onderworpen aan en afhankelijk van de wisseling der toestanden, waarin we verkeeren. Petrus had het eeuwige leven en kon toch zijn Heere tot driemaal verloochenen. In den tijd blijft dit mogelijk, maar zoodra we uit de beoelending van den tijd in de beoelending van de eeuwigheid worden overgezet, neemt dit een einde, en treedt de blijvende, de bestendige, de nimmer meer wisselende staat in.

Hiermede is allerminst gezegd, dat daarom het eeuwige leven geen ontplooiing zou kennen. Zelfs van den Heere onzen God mag niet gezegd, dat er in zijn werk geen ontplooiing is. Van eeuwigheid bestond Hij, zonder dat er een wereld was waarin Hij zijn Majesteit openbaarde. Toen is het heel geschapen, en in dit heel de luister van zijn Majesteit openbaar geworden. En evenzoo moet beleiden, dat de rijkdom zijner genade een verborgenheid bleef, tot op het oogenblik, dat na den zondeval de genade intrad, en dat deze genade eerst in haar vollen luister openbaar werd toen het Engelenheir in Efrata's velden het: „Eere zij God in de hoogste hemelen“, aanhief. Maar dit alles bracht geen *verandering* in Gods wesen zelf, doch alleen in de *openbaring* van zijn wesen te weeg. Onder dit alles bleef Hij als onze God, eeuw in eeuw uit, onveranderlijk dezelfde. Op het *wesen* komt het dus aan, en het diepgaande onderscheid tusschen het aanzijn in den tijd en het aanzijn in de eeuwigheid blijft altoos hierin bestaan, dat in den tijd het wesen verandert, al blijft de natuur dezelfde, en dat daarentegen in de eeuwigheid niet alleen de natuur, maar ook het wesen onveranderlijk blijft wat het is. Echter zoo altoos dat de openbaring van dit wesen zich ontplooit, en dat het altoos een gansch averechtse voorstelling was, die eertijds weelsins ingang vond, alsof de gezagelijken niets deden, in stille ruste neerzaten, en in alle eeuwigheid zich tot niet anders leenden, dan tot het eindeloos uitingen van een onafgebroken Hallelujah. Dit toch is niets anders dan het overbrengen van ons kerkbegrip op de eeuwigheid. Ons kerkelijk leven is van ons leven in de wereld onderscheiden. In de wereld handelen we en zijn we bezig, in de kerk daarentegen zitten we in stille ruste neder, om te hooren of te zingen; en dat begrip nu werd geheel ten onrechte op de eeuwigheid overgebracht. Immers in de eeuwigheid valt elke onderscheiding tusschen de wereld en de triomfeerende Kerk weg. Wereld en Kerk zijn in de eeuwigheid één. En de activiteit die den mensch is ingeschapen en die tot onze natuur behoort, kan in de eeuwigheid niet wegvallen, of onze natuur zelve zou teloor gaan. Ook in de eeuwigheid zal ons een gestadig bezig-zijn gegeven worden, doch altoos zoo, dat het niets dan ontplooiing van ons wesen is, en dat dit wesen zelf onveranderd en ongewijzigd blijft in den staat, waarin het de eeuwigheid ingaat. Bij de tegenstelling tusschen tijd en eeuwigheid hebben we altoos niet te blijven staan bij de aanwijzingen van het uurwerk, dat in de eeuwigheid wegvalt, maar uitsluitend te letten op het wesen van den mensch, dat in den tijd veranderlijk, in de eeuwigheid onveranderlijk is.

Dr. A. K.

„Eenmoedigheid“.

Zoo vergaderden zij zich samen, om tegen Jozua en tegen Israël te krijen, eenmoedigheid. Jozua 9: 2.

„Eenmoedigheid“ is een mooi oud woord, dat in onbruik kwam, maar in onze Statenoverzetting nog bewaard bleef. Men kan eensgezind, men kan eenswillend, men kan eensdenkend, men kan een van zin zijn en eenparig optreden, en dat toch nog die nauwte aansluiting die in de *eenmoedigheid* ligt, ontbreekt. Rijk is onze taal in woorden, die evenzoo zijn gevormd. Er is niet alleen blijmoedigheid, zachtaardigheid, hoogmoedigheid, waarmoedigheid, mismoedigheid, lankmoedigheid, maar ook weemoedigheid,

weifelmoedig, twijfelmoedig, vrijmoedig en zooveel meer, en dit zijn alle woorden, die dieper dan 't sinnen, verder dan 't denken en willen gaan, en uitdrukkingen willen geven aan iets, dat opwelt uit het verborgene van ons wezen. We voelen dit evenzoo, als er sprake is van gemeenlijk of moedwillig. Het wijst alles terug op een stil en rustig uitademen van ons innerlijk wezen, zonder dat opzet in 't spel is of toelief, uit ons denken en willen opwerkend, er in meesprekt. Ons *gemoot* is nog iets anders dan ons *hart*. Achter wat uit ons hart opkomt, zit veel meer stuwkracht. Ons *gemoot* daarentegen is, hetgeen ons wezen doet spreken, als het zich overgeeft aan zijn natuurlijke opwelling en deze ongestoord laat werken.

Eenmoedigheid als broeders handelen beduidt daarom, dat ongedwongen en vanzelf in aller innerlijk leven dezelfde snaar trilt, dezelfde toon wordt aangevangen, eenzelfde gewaarwording doorleefd wordt, en dat men ook een in zijn handelen en belijden is, niet doordat men het zoo afsprekt of kunstmatig regelt, maar omdat eenzelfde ritueling in aller wezen leidde tot eenzelfde uitwerking. Eenmoedigheid beduidt, dat het is of allen saam slechts één *gemoot* hebben; dat alle verschil tusschen hetgeen in het *gemoot* des éenen en in het *gemoot* des anderen omgaat, wegruigt; dat de velen als één samen-vloeden; en het ten slotte is of in de gezamenlijke broeders en zusters niet anders zich roert, beweegt en uit dan de actie van het Ichaam van Christus.

Nu kan die eenmoedigheid uiteraard tweeërlei wortel hebben, of liefde of haat. Als onze Statenoverzetting het in Joa. 9: 2 benigt, is haat als motief bedoeld. Het was de vijand van Israël, die door een dooddoeligen haat bezield, kwam kwam aanstormen, om het leger van Josua over hoop te loopen. En nog steeds kan men zeggen, dat de zaak des Heeren steeds aan den eenmoedigen haat al wie tegen God zich stelt, is overgegeven. Uit alle landen, onder alle volken, in alle kringen, in wat eeuw ge ze ook raadpleegt, vindt ge altoos en overal die vaneemheid, die spontane actie die tegen Gods volk opkomt, zoodat dit motief van den haat werken gaat. Daarbij mogen soms kleine verschillen opduiken, maar die beweert men lichtelijk. Het komt al op uit één met haat bezwangerde atmosfeer, die vonken vuurt zoodra ge er slechts even met in aanraking komt.

Het is er mee als met een te hooplopende schare. Die kan uit twee, driehonderd personen bestaan, en toch loopt ze in 't wild en holt voort als één massa, als één menschenklomp, die door één motief wordt voortbewogen en voortgestuwd. Het is of ge niet die vele menschen, maar slechts één massalen mensch met honderd koppen zaagt opdringen. Ze spraken niets af, ze bereedden niets, ze vormden geen plan. Allen maar, er gebeurde iets, men hoorde een geromp, men ving een klank op, die allen gelijkelijk aandeel en aangreep. En nu is er door die gelijke aandrang en gewaarwording, die zich van den één op den ander voortplant, door die onmiddellijke gewaarwording, iets in aller ziel en zin aangeraakt, dat heel den hoop, heel de groep met schier onweerstaanbare kracht voortdringt en voortstuwt, en tot het ontzettendste, ook tot den ontzettendsten gruwel kan doen overslaan. Tegen zulk een aanstormenden volkshoop is schier geen politie gewapend.

Doch is dit alzoet ten kwade, ge zoudt dan voor 't minst waken, dat gelijke, ja nog veel sterker eenmoedigheid ook zoo zijn waar te nemen bij hen die 't goede beoogen, of althans bij hen, die elkander als broeders in Christus begroeten. Ge zoudt zoo zeggen: Zoo er ergens eenheid van ziel en zinnen kon werken, dan wel hier. Vanzelf komt u de palm weer op de lippen: "Al, niet, hoe goed, hoe lieflijk is 't als zonen van 't zelfde huis als broeders samen-wonen, daar 't liefdevuur niet wordt gedoofd". Wat eens de heidenen in de Christenen roemden: "Ziet, hoe lief ze elkander hebben", klinkt ons als heilig: levenspoëzie in 't oor. Het alomvattend beeld van het één Ichaam van Christus, waarin schier al wat ten leven kwam, als levende leden zijn ingelijfd. Het vermaant van profetie en psalmodie, om toch één in 't geloof te staan. En dan de voortwaaiering der discipelen door onzen Heiland, als om het in een nooit te vergeten tafereel te toonen, hoe de teedere eenheid niet uit 't heerschen opkomt, maar in het dienen haar wortel heeft. Het moest, als 't wel was, immers al wat waarachtiglijk uit God geboren is, als tanken van eenzelfde wijnsmaak, als takken van eenzelfde stam in levende organische eenheid saamverbonden, en zoo ooit en zoo ergens, dan moest wel op het Christenvolk die warme, rijke, verhevene gedachte van de eenmoedigheid van toepassing zijn.

En toch, hoe stelt de droeve ervaring u op dit punt te leen. Ge vindt de Christenheid in een eindeloos verscheidenheid van kerken en secten gedeeld. Tusschen die kerken ontbreekt meest alle samenwerking en bestaat veelal zelfs een jaloeziesheid die scheidt en deelt, zoo niet in felle vijandigheid tegenover elkaar stelt. Een volstrekt niet alleen onder de kerken van Christus ontbreekt die eenmoedigheid. Veelster stuit ge er op in elken kring van actie. Het verdriet u in elk dorp en in elke stad, het griet u tot zelfs in het werk dat door ieder op eigen wijze voor de zaak des Heeren wordt ondernomen. En het uit zich niet zelden tot in het giftige woord en in een heiden en tollenaar tegenover elkaar staan, waar ge op eenheid van zin hadt gerekend, en eenmoedigen zin hadt verwacht.

Dit onderscheid nu, die eenmoedigheid in de vijandschap tegen Gods volk, en dit gemis aan eenmoedigheid onder 't Heeren getrouwen, toont wel, hoe veel machtiger de kracht van den haat, dan de mogendheid van de liefde is. Het beschaamt u als ge 't indenkt, en 't kan u doen schreien van weemoed des harten, als ge nagaat hoe 't bijna alle eeuwen door zoo geweest is, en, helaas, nog steeds zoo bleef.

Waaruit verklaart zich dit?

Zeker voor een goed deel uit allerlei zondige opspelingen in het *gemoot*. Veel, veel te spoedig beelden de belijders des Heeren zich in, dat ze de splitsing van de sonde in het eigen hart radicaal, met wortel en tak, hebben uitgesneden. Het eigen *ik* spreekt nog veel te veel mee. Eersucht sluipst in, waar ootmoed aller hart moet vervullen. Nauwer werkt op, waar de regel moest heerschen, dat alleen wie de minste wil zijn, de meeste is. Dit deelt wat één moest wezen. En is eenmaal de vonk uitge-schoten, dan brandt het vuur van twist en tweedracht zoo licht laie op.

En toch, al rekenen we hiermee in de eerste plaats, toch ligt hierin niet de enigste oorzaak. Een andere, niet minder gedurig merk-bare oorzaak ligt in heel iets anders, en wel in den *erf* waarmee men over en weer voor het Heilige acht te moeten opkomen. Dan ziet de één het karakter van dat heilige anders in dan de ander, en juist in het heilige voelt hij

niet te mogen toegeven. Om Gods wil komt men dan tegenover elkander te staan. Men staat in de overtuiging, dat de broeder, tegen wien men de hand opheft, aan het heilige tekort doet, of althans het heilige op hoogst averechtsche manier poogt te verdedigen. En dan is het voor de zaak des Heeren dat de één tegen den ander optreedt.

En de grondoorzaak nu van deze beide oor-zaken waarin ligt ze anders, dan dat het in het *gemoot* van den één en in het *gemoot* van den ander niet tot eenzelfde wezen is ge-komen? Waarin anders dan hierin, dat het nieuwe leven, dat beiden deuchtich zijn, in beider hart zich niet op dezelfde wijze open-baart, en dat het innerlijk wezen in den één door het nieuwe leven anders bewerkt is, dan in het *gemoot* van den ander? En dit verschil nu tusschen de openbaring van het nieuwe leven in den één en in den ander, waarin vindt het anders zijn oorzaak, dan daarin, dat beide op dat nieuwe leven te weinig letten, er te spoedig mee voldaan zijn, er niet genoeg op uit-zijn om het te verdiepen, het te verwerke-lijken, het te heiligen, zoodat men meent er reeds te zijn, als het nauwelijks even begon, en nu, wanende in zijn eigen *gemoot* gereed te zijn, al zijn krachten aantrekt in de uiting, in de openbaring, in het getuigen, in het belijden en in het laten werken van dat nieuwe leven, zonder zich gestadig af te vragen, of dat nieuwe leven zelf geheel ons *gemoot* reeds innam, omrette en beheerschte?

Men waant te spoedig er te zijn. Van de geboorte nit God acht men zich over en weer verzekerd, en die geboorte is er ook. Maar men vergeet, dat wie geboren werd, niet in de ge-stalte van den pas-geborene kan of mag blijven, maar bestemd en geroepen is om te groeien, om zich uit te zetten, en zich te ontplooien. Men leeft te veel naar buiten, en te weinig naar binnen, en juist daardoor komt 't in het *gemoot* niet tot die waarachtige eenheid, waar toch de hemelsche kracht der liefde haar bron in moet vinden.

Vandaar, dat men met zich scherp over en weer tegenover elkander te stellen, nooit een stap verder komt, en dat het eigenheid van de kracht der liefde, die alleen eenheid waarborgt, onder de Christenheid niet kan opbloeien, zoo niet een ieder in zichzelf afdaalt tot in den ondergrond van zijn denken en willen, niet zijn *gemoot* opzoekt, en dit *gemoot* niet zoolang opklaart en zuivert, tot het nieuwe leven er de grond-toon in kan aangeven. En zoo eerst kan uit de eenheid van het *gemoot* die waarachtige eenmoedigheid geboren worden, die alleen aller gemeenschappelijke verwekracht tegenover de wereld kan zijn.

Dr. A. K.

Amsterdam, 27 Januari 1911.

Tusschen de modernen en ethischen is het thans kook en ei. In vast aangeleengde phalanx treden beide op bij de kerkelijke verkiezingen, om aan het overwicht der Gereformeerden een einde te maken. Blijkbaar is daarbij ondershands een accoord gesloten, hoe men den buit verdeelen zou. De do ut des-politiek vormt van zulk een evolutie althans den grondslag. Saam trekt men op, om den tegenstander van zijn plaats te verdringen, en de winst moet daarom ook gezamenlijk worden gedeeld. In Dordrecht helpen de ethischen de modernen, om het kiescollege te veroveren en werd een puur moderne predikant be-roepen. In Amsterdam deden de modernen hand- en spandiensten, om de ethischen in de meerderheid te brengen, en werd nu in Dr. de Sopper van Velsen een tegenwoordiger der ethische richting gekozen. Blijkbaar dorst men het in de hoofdstad nog niet aan, om terstond met een moderne voor den dag te komen. Maar de evolutie zal ook daartoe wel nopen. Op de meeting onlangs door Prof. Eerdman te Amsterdam gehouden, werd reeds geprofeteerd, dat nu binnen kort ook te Amsterdam een modern predikant zou beroepen worden.

Zoekt het modernisme zoo aan de een-zijde zijn macht te versterken door een bondgenootschap met de ethische richting, die meest onder de deftige burgerij haar vertegenwoordigers vindt, aan de andere zijde tracht het, vooral in het Noorden, zijn invloed te herwinnen door zich aan te sluiten bij het socialisme. De sterke socia-listische strooming onder de plattelands-bevolking in onze Noordelijke provincien had reeds lang door de *Blijde Wereld* ingang gekregen bij de moderne-predikan-tenwereld aldaar, en zoo werd de brug tusschen het socialisme en modernisme geslagen. Aanvankelijk mocht men in den Protestantbond nog letwat huiverig heb-ben gestaan tegenover de *Blijde Wereld*-beweging; toen het bleek, hoeveel succes deze beweging bij het volk had, maakte de aarzeling voor waardeering plaats. Vooral het feit, dat de *Hervorming* thans telkens haar kolommen openstelt voor de tolken dezer richting, teelten. Trouwens, deze socialistisch-moderne dominies verstaan de kunst, om de leegte kerken weer vol te preeken; zij traden weer op met gloed en bezieling en ontvochten daardoor geestdrift in de onverschillig geworden menigte; en bij de kerkelijke verkiezingen wisten ze met hun socialistische hulptroepen niet zelden de overwinning te behalen. Het aantal socialistisch-moderne dominies wies dan ook in den laatsten tijd ongelooftijl snel. Voor een twintig jaar geleden was Dr. Bax, van Zaandam, nog zoolwat de eenige; thans telt men ze bij dozijnen en twintigtallen in ons land. Een niet minder opmerkelijk is, hoe ook het socialisme, dat vroeger vaak bitter vijandig tegen de kerk en de predikanten optrad, en van de Christelijke religie niets wisten wilde, thans zich hult in een vroom kleed van modernen suit. Het heeft ingezien, dat de religie nog altoos een macht is in ons volksleven en wil daarom aan deze moderne vroomheid wel meedoen. Zoo zag men het zonderlinge schouwspel, dat in de Hervormde Kerk te Siens Mr. Troelstra den kansel besteeg, niet om voor het socialisme te ijveren, maar om een religieuze saamkomst te lei-den, waarbij hij stichtelijke verzen voor-droeg van modern allooi.

En de *Blijde Wereld* is daarover zoo in verrukking, dat ze verklaart dat deze verzen

„meer godsdienst bevatten dan een knap maar door theologisch betoog." Zeker, de *Hervorming*, die nog wat ouderwetsch en deftiger is, schudt nog even enigszins bedenkelijk het hoofd, bij deze extra-vagantien in het Noorden, maar ze haast zich toch er bij te voegen, dat ze zich zeer goed begrijpen kan, hoe de „wakkeren Friese vrienden" van die voordracht van Troelstra „genoten hebben," en ze verhaalt met blijkbaar welgevallen, hoe op het vrijzinnigen-congres te Berlijn de mede-deeling, dat tal van socialistische predi-kanten in de Hervormde Kerk in Neder-land, openlijk van den kansel hun leer verkondigden, zonder dat hun een haar gekrenkt werd, met stormachtige toejuiching ontvangen werd. Er mag tusschen modernisme en socialisme nog geen officiële alliantie zijn, een „entente cordiale" is er in het Noorden wel.

Zoo treedt het modernisme met nieuwe kracht in ons vaderland op en maakt zich slagvaardig. Rechts wordt het geflankeerd door den vleugel der ethische hulptroepen, links door de socialistische franc-tireurs. En wat deze ietwat heterogene elementen — van de deftige, conservatieve *Nieuwe Rot-terdamer* tot de zeer geavanceerde socia-listische *Blijde Wereld* — saambindt en eendrachtig ten strijde doet optrekken, is niet anders dan het doel, om op de kerkelij-ke en op politiek gebied de macht der Gereformeerde orthodoxie te breken.

Of de Gereformeerde groep in de Hervormde Kerk sterk genoeg zal blijken om aan dezen verenigden aanval het hoofd te bieden? Ongetwijfeld hebben de Gereformeerde broeders in de Hervormde Kerk voor, dat ons nationaal leven krachtens historie en traditie zoo nauw met de Gereformeerde belijdenis saamhangt, dat een Gereformeerde predikant nog altoos het meest ingang vindt bij ons volk. Al mag dan ook in het kerkelijk leven een tijdlang de overwinning door de modernen behaald worden, duurzaam zal deze victorie niet wezen.

Toch onderschatte men daarom de beteekenis van den aanval, die van de modernen uitgaat, niet. Wat den vijand sterk maakt, is niet zoolter zijn eigen kracht, als wel de verdeeldheid onder de Gereformeerden zelf. Niet ten onrechte is er nog onlangs over geklaagd, dat de Gereformeerden in de Hervormde Kerk alle eenheid van actie missen. Ze hebben geen program van actie, dat saambindt, geen leuze, die bezieling wekt, geen leider om voor te gaan. Daarom vallen ze uiteen in allerlei groepen en partijen, bij welke dikwijls veel persoonlijk talent en veel warme toewijding wordt gevonden, maar waarbij ieder zijn eigen weg gaat en de onderlinge saambinding ontbreekt. De een strijdt voor de volks-kerk, klemmt zich krampachtig aan Artikel XXXVI vast en wacht alleen heil van de reorganisatie der Kerk door de Synode. Een ander wil van de volkskerk niet weten, verlangt naar een Gereformeerde Kerk, waarin alle Gereformeerde belijders weer saam zullen komen, maar wacht de be-vrijdende daad, die dat ideaal verwezenlijken zal, van de tusschenkomst der Overheid af. Terwijl een derde noch van de Synode, noch van de Overheid, noch van eenige mensche-lijke actie hell verwacht om uit het kerkelijk moeras te komen, en onder het schijnavrome zeggen, dat *God het doen moet*, zich liefst terug trekt in het hoekje der valsche lijdelijkheid.

In die onderlinge verdeeldheid en dit ge-mis aan bestialiteit en trouw schuilt het gevaar. Toch geven we daarom de hoop niet op, dat er beterschap komen zal. De historie heeft zoo dikwijls geleerd, dat juist de tijdelijke onderdrukking door den vijand het middel in Gods hand was, om de eendracht weer te herstellen en tot heldenda-de des geloofs te prikkelen. Zoo moge ook thans uit de donkerheid het licht ge-boren worden!

Dr. Kromsigt heeft in de *Gereformeerde Kerk* een goed werk gedaan met in een breede reeks artikelen onder het opschrift: *Het ja en niet standpunt van het modernisme*, nog eens duidelijk uiteen te zetten, hoe onwaar de positie der modernen in de Hervormde Kerk is.

Artikel 11 van het Algemeen Reglement legt aan ieder, die in de Hervormde Kerk een ambt bekleeft, de verplichting op „tot handhaving harer leer", en historisch kan er wel geen twijfel over bestaan, dat met deze leer niet anders bedoeld is dan de Gereformeerde belijdenisschriften, die nog altoos officieel als de belijdenis der Hervormde Kerk gelden.

Alle verzwakking die later van moderne zijde in de proponentformule en het regle-ment van tucht en opzicht is aangebracht, neemt niet weg, dat het *statuut der Kerk* nog altoos de handhaving van de leer aan hare ambtsdragers voorschrijft en daarom ieder moderne, die in de Hervormde Kerk predikt wordt en toch tegen deze leer openlijk predikt, met zijn conscientie in strijd komt.

Volkomen terecht merkt Dr. Kromsigt daarom op, dat het modernisme, zal het eerlijk en oprecht worden, den koninklijken weg moet bewandelen en op schrapping van Artikel 11 moet aanhouden. Zoolang dit Artikel ongewijzigd blijft, kan een moderne niet met een eerlijke conscientie predikant in de Hervormde Kerk zijn.

Toch zal dit beroep op de conscientie der modernen wel weinig baten. Het is reeds zoo vaak gedaan, en al mag het voor een oogenblik prikkelend werken, het modernisme weet zeer goed, dat het de macht niet bezit om Art. 11 te wijzigen. En het denkt er nog veel minder aan de Hervormde Kerk te verlaten, vooral niet nu het weer kans ziet het verloren terrein te herwinnen.

Bovendien, dit betoog richt zich toch niet

alleen tegen de modernen, maar geldt tot op zekere hoogte ook de Gereformeerden in de Hervormde Kerk zelf. Indien de ambtsdragers krachtens dit Artikel, zoolals het historisch moet worden opgevat, ge-roepen zijn niet alleen om de Gereformeerde leer te prediken, maar bepaaldelijk om die te handhaven, dan volgt hieruit, dat ze een afwijking van die leer in de Kerk ook niet mogen dulden, maar daar-tegen moeten optreden met de tucht. In onze belijdenisschriften wordt dit klaar en duidelijk voorgeschreven, zoolals Dr. Kromsigt zelf zal toestemmen, en de handhaving dezer belijdenisschriften brengt dus co ipso het gebruik der tucht met zich mede. Waar de Gereformeerden, niettegenstaande de trouw, die ze aan Artikel 11 hebben gezworen, noch in den kerkeraad noch in de kerkelijke besturen er aan denken, de modernen door de tucht buiten de Hervormde Kerk te zetten, daar staan ze helaas ook zelf op een ja en neen standpunt.

Zoolwel de *Vos Medic.* als de *Geneeskundige Courant* voor het Koninkrijk der Neder-landen hebben naar aanleiding van onze opmerking, dat een gereformerd doctor den nooddoop niet behoort te bedienen aan roomsche kinderen, enkele bedenkingen opgeworpen.

De eerste bedenking is, of wanneer een gereformerd niet mee mag werken om een bijgelovige handeling te verrichten, hij dan wel mee mag werken om het toe-dienen der roomsche sacramenten mogelijk te maken, bijv. door te kennen te geven, dat een kind in levensgevaar verkeert, opdat het door een ander gedoopt worde.

Ons antwoord hierop is, dat een gereformerd doctor zeker niet tegen zijn con-sciantie handelt, wanneer hij aan de be-trokken personen mededeelt, dat het kind in levensgevaar verkeert. De ouders hebben recht om dit te weten, en de vraag, wat ze met het kind zullen doen, staat voor hun rekening. Maar zulk een mededeeling is geheel wat anders, dan dat de doctor zelf actief optreedt en een handeling ver-richt, die hij volgens zijn conscientie niet verrichten mag. Niemand heeft er ooit aan gedacht, een doctor te verbieden aan een roomsche mede te deelen, dat zijn stervens-naderende is, ook al weet men, dat een roomsche van die mededeeling ge-bruik zal maken om het laatste oileisel van den priester te ontvangen. Dit laatste oileisel mag naar protestantsche opvatting geen sacrament, maar een superstitie wezen, — de patiënt zelf moet weten, of hij dit laatste oileisel ontvangen wil of niet.

Een tweede vraag is, hoe de ouders, voor wie het wellicht gedurende geheel hun leven een wroeging zou wezen, als een hunner kleinen ongedoopt gestorven was, in zulk een geval kunnen geholpen worden? De *Hervorming*, zoo zegt de *Geneeskundige Courant*, dient toch zoo hoog te staan, dat hij niemand iets, wat dezen heilig is, zal ontnemen, zonder er minstens evenveel voor terug te geven.

In de eerste plaats antwoorden we hierop, dat de roomsche Kerk volstrekt niet alleen aan den doctor, maar aan ieder het recht toekent den nooddoop te bedienen, en de vraag, hoe de ouders kunnen geholpen worden, dus niet moeilijk te beantwoorden is. Het geval, dat alleen de medicus het kind zou kunnen doopen, zal zich wel zeer zelden voordoen. In verreweg de meeste gevallen zal de nooddoop, wanneer de ouders dit verlangen, door een der roomsche aanwezigen kunnen geschieden.

En in de tweede plaats hangt volgens ons protestanten de zaligheid van het kind niet van het gedooptzijn af, zoodat het ont-breken van den doop in werkelijkheid geen verschil kan maken. Het eenige bezwaar is, dat roomsche ouders in zulk een geval aan de zaligheid van hun kind zouden twijfelen. De schuld van die wroeging, gelijk de *Geneeskundige Courant* het noemt, rust niet op den protestantschen doctor, maar op de roomsche Kerk, die de ouders onjuist heeft onderwezen. Maar in geen geval volgt hieruit, dat een protestantsch doctor verplicht zou wezen, ten einde deze wroeging te voorkomen, tot een handeling over te gaan, die naar zijn conscientie hem ongeoorloofd is.

En wat de laatste opmerking van de *Geneeskundige Courant* betreft, dat Christus ons gepredikt heeft, dat we onze naaste moeten liefhebben als ons zelve en dat de plicht van den medicus medebrengt, om het leven van zijn naaste niet te verduisteren door een beroep op een kerkelijke leerstel-ling, zoo doet het ons zeker genoegen, dat de *Geneeskundige Courant* zoo hoge waarde toekent aan de woorden van Christus, maar ze vergat daarbij, dat Christus aan dit gebod voor de naastenliefde een ander en hoover gebod heeft laten voorafgaan, n.l. de *liefde tot God*. Niet een kerkelijke leerstelling, gelijk de *Geneeskundige Courant* het noemt, maar het Woord Gods verbiedt naar onze overtuiging den protestant, om mede te werken tot een superstitie der roomsche Kerk, en de eerbied voor het Woord Gods staat voor ons hooger dan de liefde tot den naaste.

Overigens hebben we in geneeskundige kringen nu juist niet opgemerkt, dat er altoos zoo veel eerbied was voor wat iemand persoonlijk geloofde of hem heilig heette. Er kwam meermalen de klacht ons ter oore, dat ongelovige doctoren vrij ruw konden spotten met wat zij bijgelooftachten, en dat met name het misbruik van Gods naam in tegenwoordigheid der zieken vaak ergernis gaf.

Te eigenaardiger is het daarom, dat deze zelfde doctoren zoo eerbiedig uit den weg gaan voor enkele voorschriften der roomsche Kerk. Of dit uit belangeloze naastenliefde geschiedt, betwijfelen we. Een protestantsche doctor sei ons dezer dagen ronduit, dat de protestantsche geneesheeren dit wel doen

moesten, anders ging er een gebod uit van den pastoor en raakten ze plotseling al hun roomsche patiënten kwijt. Nu zal dit gedeeltelijk motief wel niet het eenige wezen. We gelooven gaarne, dat bij menig doctor daarbij ook de overweging komt, dat hij liefst elke opwinding of ontroering vermijden wil, die het niet doopen van haar kind bij de kraamvrouw ten gevolge zou kunnen hebben. Maar dit medische belang mag toch zeker niet zwaarder wegen dan het religieuze belang.

De *Hervormde Kerk* voor Groningen en Ommelanden nam een deel van ons artikel over, waarin we een terugblik wierpen op de Dolantie-beweging in 1886 en laat daarop deze beschouwing volgen:

Al wie de beschouwingen in de pers der Geref. Kerken een weinig volgt wist wel dat de kerkelijke beweging die in 1834 de Afscheiding veroorzaakte en in 1886 de dolantie, hier steeds voort verheerlijkt als het werk Gods bij uitnemendheid, terwijl wat er in de Hervormde Kerk geschiedt altijd voorgesteld wordt, of als boos, of als laf.

Wanneer men echter nagaat, hoe een man die de gehele dolantiebeweging van a tot z meegemaakt heeft, wij bedoelen Dr. Hoedemaek, over deze dingen oordeelt, zoo ontvangt men een geheel anderen indruk. In het Gedenk-boek, dat kort geleden over dezes eenamen strijder in het licht is verschenen, wordt o.i. duidelijk aangewezen, hoe er door de heele beweging, door Dr. Kuyper indertijd op touw gezet, een beweging die anti-revolutionair wilde zijn, duidelijk overal een revolutionaire trek loopt. En wie in onzen tijd met opmerkzaamheid gadeslaat al wat er door de Geref. Kerken wordt geschreven en gedaan, zal naast het zeer vele goede dat daaronder zeer stellig gevonden wordt, ook altijd weer die revolutionaire trek opmerken, die gevolg is van den oorsprong der Kerken. Een revolutionaire trek, daarmede be-doelen wij de eigenlijke lijn die niet is de lijn welke wordt uitgespeeld door den geest Gods, de lijn van het natuurlijke hart waardoor niet de weg des geloofs wordt betreden, maar wel, misschien onder heilige vormen, wereld-sche middelen worden gebruikt. Het slaagens-aard wordt zoo gemakkelijk in den boezem der Christenen uitgestort. En een iegelijk die dit toelaat, zal daarvan vroeg of laat de wrege vrucht moeten plukken.

Intusschen wenschen wij niet voorbij te zien, dat ondanks het verkeerde, toch deze Kerken in veleer opzicht thans bloeien. Zij kunnen velen van onze gemeenten tot jaloeziesheid verwekken. Het komt ons voor, dat de oorszaak vooral ligt in het feit, dat er bij hen een *banier* wordt opgeheven, waardoor elken kan onderkennen wat men er aan heeft. Onze kerk mist een belijdenis, ik zeg niet dat deze rechtens volgens de reglementen heden niet meer zou bestaan, maar de kerk als zoodanig belijdt niet haar levende Hoofd, Jesus Christus den Heer. En het wil ons voorkomen, dat wij dit van de Geref. Kerken die in korte jaren tot groeten bloei kwamen, leeren kunnen, dat als onze Kerk nog eens zoover mocht kunnen komen dat zij een belijding karakter kan hand-haven, haar toekomst niet minder, maar meer verzekerd zou zijn dan thans het geval is.

Het is wel eens interessant uit Hervormde kringen te hooren, hoe men, nu een kwart-eeuw na den kerkelijken strijd voorbij is gegaan, over de Dolantie denkt.

Zoolals men hier ziet, wordt nog altoos de legende vastgehouden, dat de Dolantie een revolutionaire beweging is geweest; dat juist *gehoorsaamheid aan den Koning der Kerk* tot den strijd dwong, schijnen de broeders in de Hervormde Kerk maar niet te kunnen inzien.

Van den heer Frans de Jong uit Lex-mond ontvingen we het volgende schrijven:

AAN ONZE DIAKENEN.

Telken jare blijkt, hoe sommige gemeente-besturen aan de art. der Kiewet, die handelen over de uitsluiting wegens bedeling, een te verre strekking toekennen. Er worden personen van de kiezelslijst geweerd of geschrapt, die wel diaconalen onderstand genoten, maar daarom nog volstrekt niet vallen onder de onderstand in den zin der kiewet. Blijkens de memorie van toelichting en de gevoerde debaten, wil de Kiewet alleen uitsluiten degenen wier ondersteuning het karakter draagt van gerede bedeling, en dat nog wel bedeling uit nood. Het is duidelijk, dat burgerlijke onderstand dus veel er onder den zin der Kiewet zal vallen dan diaconale. Burgerlijke onderstand wordt meestal slechts verleend bij onvermijdelijke noodzakelijkheid; m.a.w. als er inderdaad nood is, en dat wel nood bij „behoefte".

Maar hoe garsch anders staat dat met kerkelijke hulp. Hier is niet de noodstand, maar de broederlijke liefde de drijfveer. Er zijn dan ook gelukkig nog tal van kerken die het bij hun minder met aardse goederen bedeelde broeders nooit zoover laten komen, dat er waarlijk nood is.

En waar geen nood is, daar kan ook geen onderstand zijn in den zin der Kiewet. (Arrest van den Hoogen Raad van 8 Mei 1891). Er zijn ook zeer veel gevallen, dat de diaconie bijpriegt; maar dat de personen, die zij helpt, niet worden gerekend tot de klasse, die men met het woord „behoefte" aanduidt. Welnu, ook zulke ondersteuning mag niet van het kiesrecht uitsluiten. Want uitdrukkelijk staat het in art. 4 der Kiewet: de leniging van nood moet gedaan zijn aan „behoefte", zal zij het kiesrecht kunnen doen derven. Laat ons een voorbeeld mogen geven.

Er is een arbeidersgesin; veel kinderen, de vader alleen kostwinner. De menschen vallen niemand lastig; maar zij hebben het uiteraad niet ruim. Zoo zijn er duizenden. De kerk, waartoe dat gesin behoort, beschikt over goede middelen en verstaat hare roeping, om de huisgenooten des geloofs wel te doen. Welnu, dan laat de Diaconie het er niet op aan komen, dat zulk een gesin tot de „behoefte" gaat behooren — maar zij helpt het door den zwaren tijd heen.

Het Gemeentebestuur, dat in zulk een ge-val den vader van de kiezelslijst zou weren, gaat verder dan de Wet toelaat. Want de Kiewet bedoelt alleen die onderstand, welke is leniging van nood aan behoeftigen. „En directe nood is daar niet; en „behoefte" (paupers) zijn zulke menschen niet. Hier helpt

de Maas
De
won
De
stem
eerst
der
niet
de p
Men
dat
gein
tijdel
enz.
Een
schikt
uitzen
Kiew
Vo
onze
re
broed
lijk d
sullen
zijn
ze
en z
derde
de do
schrapp
Het
zijn
wordt
verder

Dr.
leeraar
Haar

De
Onder
in de
moet w
de Clu
te segg
In d
ten on
zedeku
onschul
haar ve
ethiek.

Aan
praesri
theorie
wezen v
Beden
toen me
de „stre
vooroor
dikaale
over de
„geloofs
dig giny
misch d
Aloof
hier gen
tusschen
wing, v
gingen".

En no
de dñ
met de
gredte z
identific
zelve,
praktisch
theologis
element h
aar bet
van den
geweten
sedert in
de theolo
den voor
theologis
Protestan
rekening.

Maar l
selving o
jaren lan
behouden
LUKE ETI
Onder
steeds de
Spreek
Prof. Dr
zijn hier
wijden e
moraal;
de theolo
lang, bel
Utrecht
philosophi
doceerd."

Ik we
zondering
Maar nie
getuigenis
het docet
ethiek on
Een o
gunstig is
De the
de univer
dan haar
matiek, d
nariën vo
Uitgenis
bij de jo
gevormde
gewekt. S
getreden,
van de
eigen stud
philosofie
zoo in d
handelt v
wat nog l
dezen sch
wat kenn
van die v

Nu valt
geleerd e
het oog t
nieuwere
sorgers n
evenmin
ethiek het
toerusting
voorzien,
diking, di
lijke ziel t
en mystie
missen, de
stellingen

Het is
studenten,